ERVARINGEN MET AFSTANDSONDERWIJS
Alberdingk Thijm Scholen

Samenvatting
augustus 2020

Alberdingk Thijm Scholen

Voorwoord

In het voorjaar van 2020 kwam de wereld er ineens heel anders uit te zien door de uitbraak van de coronapandemie. In korte tijd werden er diverse maatregelen afgekondigd met een grote impact op de maatschappij, en daarmee op Alberdingk Thijm Scholen. Vanaf 16 maart werden de scholen gesloten, eerst voor een periode van drie weken, later verlengd. Vlak na het sluiten van de scholen kwam het besluit dat de eindtoets voor groep 8 in het basisonderwijs niet zou doorgaan, gevolgd door het besluit dat de centrale eindexamens in het voortgezet onderwijs niet zouden plaatsvinden. Leerlingen bleven thuis (behalve de leerlingen die gebruik maakten van de "noodopvang" voor kinderen van ouders met vitale beroepen, of -in een later stadium- uit kwetsbare situaties) en de meeste leraren werkten vanuit huis, hetgeen betekende dat er op afstand onderwijs moest worden gegeven en genoten. Dit alles vergde veel aanpassingsvermogen van de scholen, leerlingen en de community. Er werd een beroep gedaan op grote inzet en flexibiliteit van medewerkers om de leerlingen onderwijs op afstand te bieden. Leerlingen moesten ineens veel meer zelfstandig en zelfsturend werken. En ouders hadden thuis plotseling de rol van leraar of coach, terwijl zij vaak zelf ook vanuit huis werkten.

In de week voorafgaand aan de schoolsluiting was in verschillende werkgroepen binnen de basis- en middelbare scholen van Alberdingk Thijm al gestart met de organisatie van digitaal onderwijs voor de leerlingen. De scholen werden daarbij op afstand ondersteund door het Alberdingk Thijm ICT Service Centre. Direct na de afkondiging van de voorlopige schoolsluiting namen teams op de meeste scholen één of enkele dagen om het afstandsonderwijs in te richten, om vervolgens op dinsdag, woensdag of donderdag van start te gaan. De scholen hielden bij het inrichten van het afstandsonderwijs rekening met de behoefte van hun leerlingen, het karakter van hun school, de beschikbaarheid van digitale (leer)middelen en de aanwezige kennis en vaardigheden. Maar vaak werden beslissingen ook genomen op basis van wat voor de hang liggend leek en wat

door een team of schoolleiding verstandig of werkbaar werd geacht. Zo ontstonden verschillende vormen van afstandsonderwijs.

In veel gevallen werd bij de opzet van het afstandsonderwijs gebruik gemaakt van al aanwezige en bekende digitale (leer)middelen. In andere gevallen werden snel digitale systemen of leermiddelen ingericht of zelfs aangekocht. Dat creatieve technologie al vele jaren een van de speerpunten van Alberdingk Thijm Scholen is, was hierbij van voordeel – er was al relatief veel aanwezig en bekend. Alle leerlingen van de middelbare scholen beschikten reeds over een eigen device. Voor de basisschoolleerlingen gold dat niet overal: zij die thuis niet de beschikking hadden over een device, kregen dat van school in bruikleen. Later deelden leraren, teams en directies materiaal en 'good practices' met elkaar en zo namen ICT-vaardigheden van zowel leraren als leerlingen snel toe.

Na de meivakantie ging het fysieke onderwijs op de scholen gefaseerd weer van start: vanaf 11 mei op de basisscholen met halve bezetting, vanaf 8 juni geheel. Vanaf 2 juni op de middelbare scholen met gedeeltelijke bezetting, na de zomervakantie zullen zij weer geheel opstarten. In de meeste gevallen werd ook in de overgangsfase nog deels gebruikt gemaakt van afstandsonderwijs of aspecten daaruit.

Aan het einde van het schooljaar, toen de grootste hectiek van de coronacrisis voorbij was, is een rapport gemaakt om te verzamelen, beschrijven, analyseren en evalueren wat de ervaringen met afstandsonderwijs waren. Door vast te leggen wat werkte, en wat niet werkte, en waarom, kunnen effectieve en positieve aspecten opnieuw en breder worden ingezet wanneer afstandsonderwijs in de toekomst nodig is - hopelijk niet in een hernieuwde pandemie, maar bijvoorbeeld wel bij onderwijs aan huisgebonden leerlingen, bij afwezigheid van leraren of bij internationale uitwisselingen- maar bovendien om het reguliere onderwijs te verrijken, efficiënter te maken of nog beter aan te passen op de leerbehoeftes van leerlingen. In deze samenvatting zijn de conclusies uit het rapport opgenomen.

UIT HET RAAM
De Pionier

Op veel basisscholen werden in de eerste dagen na de schoolsluiting pakketjes met leermiddelen meegegeven aan leerlingen. Zoals hier, corona-proof, vanuit het raam van het klaslokaal.

OP DE MUUR
KinderCampus

Leerkrachten op de KinderCampus verzamelden op de muur foto's en werk van de leerlingen. Zo kregen ze een overzicht van wat de leerlingen allemaal deden en bereikten.

DE RIJDENDE SCHOOLBIEB
Hobbitstee

Ouders van de Hobbitstee kwamen met het idee om bibliotheekboeken van de school langs huis te brengen: een echte rijdende schoolbieb! Leerlingen maakten er met veel plezier gebruik van: er zo kon er weer gelezen worden in een nieuw spannend boek!

BEWEEGBINGO
Bernardus

Op veel basisscholen werden filmpjes gemaakt om leerlingen te stimuleren om te blijven bewegen. Zoals hier op de Bernardus, waar meester Rob de "beweegbingokaart" introduceert, met beweegactiviteiten die leerlingen in een week kunnen afstrepen.

Conclusie en samenvatting ervaringen basisscholen

Eenduidigheid en duidelijkheid

Na de op 15 maart onverwacht aangekondigde schoolsluiting, richtten alle achttien basisscholen het afstandsonderwijs snel en ad hoc in. Ze deden dit elk naar eigen inzicht, rekening houdend met de behoefte van hun leerlingen, hun onderwijsvisie, de beschikbaarheid van digitale (leer)middelen, de aanwezige kennis en vaardigheden en de werkbaarheid. Zo ontstonden diverse vormen van afstandsonderwijs, die van school tot school, maar vaak ook van klas tot klas, soms in grote mate verschilden.

Enerzijds was het sterk dat elke school, en op sommige scholen ook elke individuele leerkracht, in beginsel zijn eigen structuur opzette. Zo kon worden afgestemd op de behoeftes en sterke kanten van zowel de leerlingen als de leerkrachten. Ook kon gebruik worden gemaakt van wat snel en eenvoudig te organiseren viel: in het ene geval pakketten met fysieke leermiddelen, in het andere geval een digitaal systeem (vaak Gynzy of Snappet), waarmee groepen al bekend waren.

Anderzijds bleek later dat het verwarrend was dat er verschillen in aanpak waren. Wanneer ouders de situatie van kinderen op verschillende scholen, maar ook in verschillende klassen van dezelfde school, vergeleken, en niet begrepen waarop het verschil in aanpak gebaseerd was, leidde dit vaak tot kritiek: ouders waren van mening dat de ene vorm van afstandsonderwijs beter was dan de andere. Voor leerlingen (en soms ook voor ouders) was het verwarrend als gebruik gemaakt werd van verschillende communicatiemiddelen, platforms en accounts. Voor leerkrachten was het een nadeel dat ieder voor zich het wiel uitvond, terwijl meer eenduidigheid wellicht minder werk zou hebben opgeleverd. Ook merkte men op een aantal scholen dat het weerstand gaf wanneer na enige tijd alsnog werd aangestuurd op eenduidigheid: toen individuele leerkrachten vorm, frequentie en inhoud van afstandsonderwijs eenmaal hadden vormgegeven, wilden zij niet meer overstappen op een ander systeem, omdat dit voor henzelf en de leerlingen dan weer tot verwarring zou leiden of tijd zou kosten.

Andersom kregen scholen waar men meer uniform werkte (door basisafspraken over de opzet van het afstandsonderwijs, waarbinnen leerkrachten naar persoonlijk inzicht het programma konden invullen) daarop positieve respons van ouders en het team. Duidelijkheid in vorm, opzet én communicatie werden vaak genoemd als pluspunten.
Het zou, kortom, aanbeveling verdienen om in eventueel toekomstige gevallen meteen vanaf de start te kiezen voor een (meer) eenduidig model van afstandsonderwijs in de vorm van basisafspraken. Natuurlijk is het van belang dat zulke afspraken dienend zijn en niet heilig, zodat daarbinnen onderwijs kan worden georganiseerd dat het beste past bij de leerling, de groep, de leerkracht, het vak, het thema of het moment. Leiderschap is hierin van belang. In een onbekende en onverwachte situatie is er behoefte aan een schoolleiding die grote lijnen uitzet, zonder daarbij voorbij te gaan aan de rol van de leraar als regisseur van het onderwijs.

Sociale interactie en het onderhouden van contact

Bijna zonder uitzondering geven scholen aan, hoe kan het ook anders, dat sociale interactie zeer gemist werd. Leerlingen misten hun vriendjes en klasgenoten. Ze misten hun leerkracht. Leerkrachten misten hun leerlingen en collega's. Alhoewel er zeker voordelen aan afstandsonderwijs zitten, zijn leerlingen, ouders en leraren eensluidend in hun oordeel: toch veel liever samen naar school!
Het aanleren van sociaal gedrag -samen spelen, samen leren, samen problemen oplossen, samen verantwoordelijkheid dragen- kwam in de periode van afstandsonderwijs volledig tot stilstand, toen leerlingen elkaar op school niet meer ontmoetten. Er bestaat grote eensgezindheid over het feit dat dit een groot gemis was.
De wijze waarop scholen in de periode van afstandsonderwijs andere manieren vonden om contact te onderhouden, liepen sterk uiteen. De betrokkenheid van de leerkracht werd door ouders en leerlingen zeer belangrijk gevonden. En de mate waarin leerlingen en ouders die betrokkenheid van de leerkracht ervoeren, verschilde nogal. Aspecten van die betrokkenheid waren ten eerste de frequentie van het contact, ten tweede regelmaat van het contact, en ten derde de

zichtbaarheid van de leerkracht. Wanneer een leerkracht dagelijks op hetzelfde tijdstip videobelde met zijn klas, waren alle drie deze aspecten aanwezig: hoge frequentie, grote regelmaat, zichtbaarheid. Maar ook andere vormen werden als positief ervaren: leerkrachten die dagelijks een vrolijke brief of video opstuurden (regelmaat), leerkrachten die langs de voordeuren gingen of individueel videobelden (zichtbaarheid), een wekelijks schooljournaal met leerkrachten (zichtbaarheid). Andersom werd het als een gemis ervaren wanneer er weinig, onregelmatig, of alleen onpersoonlijk (mail, berichten) contact tussen leerling, leerkracht en ouders was.
Het is aan te bevelen dat scholen en schoolleidingen in eventueel toekomstige gevallen kiezen voor een vorm van contact die enerzijds past bij de school, en anderzijds voldoende frequentie, regelmaat en zichtbaarheid waarborgt. Online groepscontact in de vorm van videobellen is hierbij een voor de hand liggende en eenvoudig te organiseren aanpak, maar zeker niet de enige succesvolle.

Autonomie en concentratie van de leerling

Vijf scholen benoemen dat de autonomie van de leerling, die verbonden was met onderwijs op afstand, werd ervaren als iets onverwacht positiefs. Scholen werkten vaak met een dagtaak of weektaak. Daarin waren verschillende opdrachten opgenomen, soms nog onderverdeeld in verplichte en extra onderdelen. Vaak konden leerlingen zelf kiezen in welke volgorde ze de opdrachten maakten. Ook konden ze in hun eigen tempo werken, en ervoeren ze geen haast als klasgenoten eerder klaar waren, of verveling, als ze moesten wachten op langzamere klasgenoten. Ook konden leerlingen hun dag (werk, spelen en rust) zelf indelen. Maar liefst acht scholen benoemen dat de school of de leerlingen dit als een succesfactor zagen, al noemt een enkele school ook dat steeds later opstaan een thema van gesprek moest worden.
Vier scholen benoemen verder dat leerlingen gebaat waren bij de concentratie die het werken in de rust van de thuissituatie met zich meebracht. Eén school wil “rust in de school” naar aanleiding daarvan in de toekomst zelfs tot actiepunt maken. Opvallend is dat, alhoewel het in de media een terugkerend onderwerp is, achterstanden als gevolg van het afstandsonderwijs door geen van de scholen

wordt benoemd. Daarmee is niet gezegd dat deze problematiek op de scholen niet speelt, maar blijkbaar is het minder opvallend dan het onverwacht positieve bij-effect van meer autonomie voor de leerlingen. Iets om over na te denken....

Thuissituatie leerling

Het succes van het afstandsonderwijs werd, logischerwijs, in grote mate bepaald door de thuissituatie van de leerling. Leerlingen werkten thuis aan door de school verstrekt onderwijsmateriaal. Ouders moesten daarbij uitleg geven en coachen. Hoe intensief de benodigde begeleiding was, was afhankelijk van leeftijd en zelfstandigheid van de leerling, maar ook van de door school aangeleverde instructie (schriftelijk, instructiefilm, interactief in elektronische leeromgeving, in videolessen, in vraag-en-antwoord via de chat...).

Negen scholen benoemen dat ouders hebben aangegeven het zwaar of moeilijk te vinden om de rol van leraar te hebben, vaak in combinatie met eigen werk. Soms werd hierbij aangemerkt dat ouders inhoudelijk niet wisten hoe ze hun kind met schoolwerk moesten helpen, of dat zij dingen op een andere manier uitlegden dan men op school gewoon is te doen. Vijf scholen noemen daarnaast dat ouders niet voldoende ondersteuning konden bieden, bijvoorbeeld in gezinnen met sociale of systemische problematiek. Ook vier scholen benoemen dat er gezinnen waren, waarmee ze moeilijk of geen contact kregen, zodat leerlingen enige tijd buiten beeld waren en geen afstandsonderwijs volgden.

Enkele scholen noemen in dit verband expliciet ook de noodopvang. Deze was bedoeld voor kinderen van ouders in vitale beroepen (zoals de zorg), die in verband met werk hun kind niet thuis konden opvangen. Veel scholen gingen er echter in de loop van de tijd toe over om in deze toch al op school (vaak in samenwerking met de BSO) opgetuigde noodopvang ook leerlingen uit kwetsbare situaties een plek te geven, zodat zij met wat begeleiding en in rust hun schoolwerk konden doen of konden spelen. Het verdient aanbeveling om in eventueel toekomstige gevallen meteen vanaf de start de noodopvang te openen voor dit soort kwetsbare leerlingen.

Sociale dynamiek en mentale balans

Opvallend is de positieve 'vibe' die veel scholen benoemen. Bijna overal klinken woorden als "we hebben samen de schouders eronder gezet," en "we gingen als één team meteen aan het werk". Leraren hielpen elkaar en leerden van elkaar, wordt op vier scholen genoemd. Scholen laten weten dat teams goed samenwerkten, loyaliteit en flexibiliteit toonden en saamhorigheid voelden. Sommige scholen zeggen zelfs dat ze trots zijn op hoe ze door de coronacrisis zijn gekomen.

Ook in bredere zin werd eenheid in de schoolcommunity gevoeld: scholen laten weten dat ze bevestigende e-mails en bedankjes (spandoeken, lekkernijen en cadeautjes) van ouders ontvingen en dat hen dat goed deed. Andersom werden door de school steunbetuigingen naar het thuisfront gestuurd: filmpjes, liedjes en posters voor de ramen met "we missen jullie" en nieuwsbrieven met complimenten voor alle ouders, die ineens voor leerkracht speelden.

Anderzijds laten scholen ook weten dat leerkrachten hun werk in de periode van afstandsonderwijs als intensief of zelfs zwaar hebben ervaren. Het combineren van thuiswerk en thuisleven was soms lastig, de omschakeling naar afstandsonderwijs kostte tijd en gaf een enkeling stress, en leerkrachten waren simpelweg meer uren kwijt aan het geven van afstandsonderwijs dan zij normaal maken.

Terugkijkend kan gesteld worden dat een gevoel van verbondenheid en 'we-kunnen-dit', zoals dat in de start van de coronacrisis maatschappij-breed werd gevoeld en uitgedragen, heeft bijgedragen aan het succes van het afstandsonderwijs, een unieke ervaring was en een impuls heeft gegeven aan het communitygevoel op en rond veel basisscholen.

Didaktiek en pedagogiek

Met betrekking tot didaktiek en pedagogiek rapporteren scholen zowel voor- als nadelen van afstandsonderwijs. Een aantal scholen noemt dat de digitale lessen en leeractiviteiten creatiever waren dan het reguliere onderwijs. Om de stemming erin te houden en leerlingen ook op afstand te motiveren, investeerden leerkrachten meer dan anders in creatieve leervormen, zoals challenges en spellen. Drie scholen organiseerden zelfs online Koningsspelen op Koningsdag. Ook noemen drie scholen dat leerkrachten, nu de aspecten van groepsdynamiek en

klassenmanagement waren weggevallen en ook andere zaken niet doorgingen, meer energie konden steken in de digitale didaktiek en onderwijsinhoud. Eén school noemde echter ook dat er door de focus op techniek en organisatie juist minder aandacht naar onderwijsinhoud was gegaan. Verder maakte een enkele school meer ruimte voor differentiatie in online lessen aan kleine groepen, en was er een school die het videobellen zag als middel om de thuissituatie van de leerling beter te leren kennen.
Als nadeel werd genoemd dat leerkrachten minder inzicht hadden in de vorderingen van leerlingen. De informatie die een leerkracht, vaak zelfs onbedoeld, verkrijgt door het observeren van leerlingen in de klas, ontbrak bij afstandsonderwijs. Verder was het voor leraren onmogelijk of ingewikkelder om leerlingen feedback te geven op hun werk of manier van werken. Samenwerkend leren en inquiry-based learning waren in tijden van afstandsonderwijs (bijna) niet mogelijk. Ook groepsactiviteiten waren er niet en werden gemist.

Techniek, digitale leermiddelen en ICT-vaardigheid

Bijna alle scholen geven aan dat ze dankbaar en met succes gebruik gemaakt hebben van digitale leermiddelen (Gynzy en Snappet worden vaak genoemd) en communicatiemiddelen (Microsoft Teams en Zoom worden vaak genoemd). Daarnaast werden op veel scholen instructiefilmpjes gemaakt en verspreid door leraren. Daarbij was het van voordeel dat de Alberdingk Thijm Scholen op het vlak van creatieve technologie een voorsprong hebben. Bijna alle scholen vinden het zeer positief dat de ICT-vaardigheid van het team, en soms ook van de leerlingen, in korte tijd sterk groeide. Ze zien dit als iets waarvan in het reguliere onderwijs geprofiteerd zal worden. Veel leraren en leerlingen geven aan dat ze aspecten van het digitale onderwijs willen behouden. Een enkele school geeft aan dat er te weinig schooldevices zijn. Op drie scholen was de internetconnectie niet toereikend om digitaal onderwijs te organiseren. Verder geven enkele scholen aan dat het inrichten van digitaal onderwijs een flinke tijdsinvestering kostte of dat er behoefte is aan aanvullende scholing.

DIGITAAL WERKEN
De Pionier

Afstandsonderwijs was grotendeels digitaal. Voor veel leerlingen betekende dat, dat ze snel nieuwe ICT-vaardigheden ontwikkelden.

FIT BLIJVEN
Titus Brandsmaschool

Op de Titus Brandsmaschool stuurt de leerkracht elke dag een “dagbrief.” Daarin zijn ook tips opgenomen om fit te blijven. En de leerkrachten doen het even voor...

KONINGSSPELEN
Merlin

Op de Paulusschool, Merlin en de Junior Campus werden ook de Koningsspelen georganiseerd op afstand. Leerlingen stuurden foto's of filmpjes van hoe ze de spelletjes uitvoerden.

1,5 METER
International School Hilversum PYP

Hoe ver is 1,5 meter? Na de gedeeltelijke heropening van de basisscholen knutselen leerlingen in het Primary Years Programme van de ISH hoeden, die kunnen helpen bij afstand houden.

Conclusie en samenvatting ervaringen middelbare scholen

Eenduidigheid en duidelijkheid

Wanneer we de gang van zaken rondom afstandsonderwijs op de zeven middelbare scholen van Alberdingk Thijm met elkaar vergelijken, valt op dat de scholen die vanaf het begin een duidelijke en overzichtelijke aanpak introduceerden, daarop positieve respons kregen. Andersom geldt dat wanneer de opzet minder overzichtelijk was, of tussentijds veranderde, dit een negatief effect had op de effectiviteit en beleving van het afstandsonderwijs.

Ten eerste en het duidelijkst is dit zichtbaar bij de keuze voor het rooster. Drie scholen hanteerden voor het online onderwijs het reguliere lesrooster. Alle drie deze scholen geven aan dat dit rust en duidelijkheid creëerde voor ouders, leerlingen en leraren. Een school hanteerde een verkort rooster, twee scholen een gecomprimeerd rooster (vakken werden geschrapt) en op de laatste school werkten leerlingen aan de hand van inleverdeadlines. Op deze vier scholen werd na verloop van tijd, voornamelijk door ouders, gepleit voor meer structuur en een duidelijker dagschema voor de leerlingen. Hiertoe werden aanpassingen gemaakt: drie scholen voerden meer en verplichte collectieve videobelmomenten in, al leidde ook dat hier en daar weer tot verwarring. Het werken met een weekplanner schiep voor leerlingen op twee scholen wel duidelijkheid, mede omdat zij al gewend waren aan het werken hiermee.

Ten tweede was eenduidigheid en duidelijkheid een belangrijke (positieve of negatieve) factor bij de keuze voor een communicatieplatform. Een veelheid aan platforms, communicatiekanalen en digitale leermiddelen leidde bij leerlingen en ouders tot verwarring. Op twee scholen werd na enige tijd door de schoolleiding gestuurd op het gebruik van alleen nog Microsoft Teams, wat dan weer op weerstand stuitte, omdat leraren zich niet weer een nieuw systeem eigen wilden maken.

Ten derde waren duidelijke regels van belang met betrekking tot de (virtuele) aanwezigheid van leerlingen. Op twee scholen werden vanaf het begin bij online lessen absente leerlingen geregistreerd, terwijl voor scholen met een minder

gestructureerde opzet van afstandsonderwijs de betrokkenheid van leerlingen minder makkelijk inzichtelijk te maken was.
Het zou, kortom, net als voor de basisscholen ook voor de middelbare scholen aanbeveling verdienen om in een eventueel toekomstig geval meteen vanaf de start te kiezen voor een zo eenduidig mogelijk model van afstandsonderwijs. Het zou slim zijn om te zorgen voor een overzichtelijke opzet, eenduidigheid over het te gebruiken platform, basisafspraken over invulling van onderwijs en een simpele absentenadministratie. Daarbij is het van belang dat betrokkenen snappen dat zo'n kader bedoeld is om de situatie voor iedereen werkbaar te maken, maar geen heilig voorschrift wordt: goed beargumenteerde uitzonderingen ten dienste van nog beter onderwijs zijn altijd een goed idee.

Curriculum en studielast

Uit de vergelijking van de gang van zaken op de verschillende scholen, wordt duidelijk dat het voor scholen moeilijk was om de studielast van het curriculum inzichtelijk te maken en af te stemmen op de belastbaarheid van de leerlingen. Op twee scholen gaven leerlingen en ouders veelal aan dat de belasting voor leerlingen te groot was, doordat leraren voor verschillende vakken extra grote opdrachten of projecten gaven, die leerlingen buiten de online lessen om moesten maken. Op een andere school waren sommige ouders daarentegen van mening dat het programma voor hun kinderen juist te weinig lesstof omvatte en dat er tijd en energie overbleef. Op drie scholen zijn leerlingen, ouders of docenten (deels) van mening dat de leeropbrengst ten tijde van afstandsonderwijs minder groot was dan onder normale omstandigheden.
De zwaarte van het curriculum in afstandsonderwijs viel, kortom, op de verschillende scholen heel verschillend uit. Uit de berichten hierover valt ook op te maken dat het voor schoolleiders niet eenvoudig was om inzichtelijk te krijgen hoe de werklast van de verschillende vakken optelde tot de totale werklast voor leerlingen, en dat hierop maar ten dele kon worden gestuurd. Voor een eventueel toekomstige situatie van afstandsonderwijs is het daarom aan te bevelen om te zoeken naar een instrument, waarmee de studielast van het curriculum per

klas/jaarlaag inzichtelijk gemaakt wordt, en na te denken over een manier om hierop te kunnen sturen.
Een positief effect van afstandsonderwijs dat op vier van de zeven middelbare scholen werd waargenomen, was een verrijking van het curriculum door meer praktische opdrachten. Omdat het afnemen van toetsen lastig was, zochten leraren naar andere, toegepaste manieren, waarop leerlingen konden laten zien dat zij de stof beheersen. Hieruit kwamen veel inventieve werkvormen voort, die de creativiteit van leerlingen aanspraken en ze uitnodigden om theorie en praktijk met elkaar te verbinden.

Sociale interactie en het onderhouden van contact

Net als op de basisscholen wordt ook op de middelbare scholen in een evaluatie heel duidelijk dat het leren in de context van persoonlijk contact zeer gemist werd. Op drie van de zeven scholen geeft men aan dat het gemis van direct contact tussen leerling en leraar het onderwijsproces belemmerde, en dat in afstandsonderwijs geen manier gevonden kon worden om dit gemis op te vangen. Uit de berichten blijkt wel dat de concrete zichtbaarheid van docenten bij live videolessen een licht positief effect had op de sociale betrokkenheid. Ook regelmaat in en frequentie van het (les)contact hadden hierop invloed. Drie scholen voerden daarom na enige tijd alsnog regelmatige live online videolessen in.
Op drie scholen wordt ook specifiek benoemd dat het moeilijk was om in het afstandsonderwijs een goede vorm van mentoraat in te passen.
Het is aan te bevelen dat scholen in een eventueel toekomstige situatie van afstandsonderwijs kiezen voor een vorm van contact tussen school en leerling die voldoende frequentie, regelmaat en zichtbaarheid waarborgt. Ook is het van belang om te zorgen dat het contact tussen leerling en mentor intensief en 'rijk' genoeg is om te zorgen dat scholen het welzijn en de voortgang van de leerlingen kunnen monitoren. Ook hier geldt: frequentie, regelmaat en zichtbaarheid zijn belangrijk. Videobellen (één-op-één of met de hele groep) is de manier die alle scholen hiervoor uiteindelijk (hoewel niet ideaal) het meest effectief vonden.

Autonomie en concentratie van de leerling en thuissituatie

Verschillende van de middelbare scholen hebben gemerkt dat sommige leerlingen baat hadden bij het zelfstandig thuis werken tijdens afstandsonderwijs. Op twee scholen gaven leerlingen aan dat ze het fijn vonden om autonoom te kunnen werken, op de ene school merkte men daarenboven dat de rust van de thuisomgeving ook leidde tot meer concentratie en op twee andere scholen zeiden leerlingen dat ze het prettig vonden om zelf hun dag in te kunnen delen. Echter werd vooral opgemerkt dat leerlingen het moeilijk vonden om zelf aan het werk te gaan.

De invloed van de thuissituatie op het slagen van het afstandsonderwijs was minder groot dan in het basisonderwijs. Toch werd ook in het voortgezet onderwijs de invloed van het thuisfront, in positieve en negatieve zin, waargenomen. Er waren leerlingen die beter presteerden, omdat ze constante begeleiding van hun ouders hadden. Er waren echter ook leerlingen, die voor de school onbereikbaar waren en waar de afwezigheid van een steunende thuisomgeving een negatief effect had. Op enkele scholen werden leerlingen die extra ondersteuning nodig hadden uitgenodigd om op school te werken. Op een van de scholen werd voor ca. 100 leerlingen een "StudieLAB" geopend. Het verdient aanbeveling om in eventueel toekomstige gevallen meteen vanaf de start van afstandsonderwijs te voorzien in zo'n zelfstudieomgeving met ondersteuning – wellicht zelfs voor meerdere locaties tegelijk.

Sociale dynamiek en mentale balans

Net als op de basisscholen (zij het in iets mindere mate) blijkt ook uit de terugblikken van de middelbare scholen dat de coronacrisis een sterke sociale dynamiek veroorzaakte. Ook op de middelbare scholen gingen teams met groot enthousiasme aan het werk om het beste te maken van de situatie. Scholen zeggen dat de teams flexibel en coöperatief waren en grote bereidheid toonden om hun leerlingen zo goed mogelijk op afstand onderwijs en begeleiding te bieden. Op twee scholen wordt benoemd dat docenten veel van elkaar geleerd hebben. Ook kijken teams met trots terug op wat ze in korte tijd hebben opgezet en bereikt. Op drie scholen wordt genoemd dat ouders zich erg dankbaar toonden en zelfs cadeaus lieten bezorgen. Al met al heeft de coronacrisis, ondanks de

isolatie en sociale onthouding, in de schoolcommunities -vooral in de beginfase- zeker ook gezorgd voor een gevoel van verbondenheid.
Twee scholen noemen verder dat leraren veel werkbelasting hebben ervaren, maar over het algemeen lijkt dit geen groot probleem te zijn geweest. Dat is anders dan op de basisscholen, waar vaker werd genoemd dat leraren zich overbelast voelden. Het zou interessant zijn om nog eens uit te zoeken waarom dit verschilt – wellicht speelt het verschil in ICT-vaardigheid tussen leraren uit het primair en het voortgezet onderwijs hier mee?

Didaktiek en pedagogiek

Op het gebied van didaktiek en pedagogiek benoemen middelbare scholen zowel positieve als negatieve factoren van het afstandsonderwijs. Op een school werd opgemerkt dat het moeilijk was om de voortgang van leerlingen te volgen. In het verlengde daarvan werd op drie andere scholen benoemd dat de directe observatie van de docent gemist werd, net als de mogelijkheid om leerlingen direct concrete feedback te geven om ze verder te helpen in hun leerproces. Op de beroepsgerichte vmbo-scholen werd de mogelijkheid om theorie en praktijk aan elkaar te verbinden gemist en konden veel praktische vakken geen doorgang vinden (alhoewel hiervoor ook creatieve oplossingen gevonden werden). Op twee scholen merkte men op dat het moeilijk was om een vervanging te vinden voor de manier waarop leerlingen zich normaal op school kunnen uiten bij creatieve vakken, vakken met het speerpunt What really matters, en gym. Op een school werd tot slot benoemd dat samenwerkend leren binnen de kaders van afstandsonderwijs maar beperkt mogelijk was.
Aan de positieve kant werd geconstateerd dat, uit nood geboren, veel praktische, toegepaste en originele opdrachten werden ontwikkeld, die door de meeste scholen worden beschouwd als een verrijking van de bestaande manier van werken. Zo beschouwd was afstandsonderwijs een stimulans voor de creativiteit van leraren. Ook noemen drie scholen dat er een stroomversnelling ontstond op het gebied van formatief evalueren. Enkele scholen hadden dat al eerder als ontwikkelpunt geformuleerd. Toen traditionele (meestal summatieve) toetsen door afstandsonderwijs niet mogelijk waren, gingen veel docenten experimenteren met

formatieve toetsen of opdrachten zonder cijfer, waarmee leerlingen inzichtelijk konden maken in hoeverre zij stof beheersen. Zo kreeg de ontwikkeling van formatieve toetsvormen een impuls. Tot slot werd op drie scholen benoemd dat leraren vaardig werden in het werken met (zelfgemaakte of bestaande) instructiefilmpjes en dat leerlingen dit ervaren als een prettige manier om uitleg op hun eigen moment en tempo te kunnen verwerken.

Techniek, digitale leermiddelen en ICT-vaardigheid

In de eindfase van afstandsonderwijs onderhielden bijna alle scholen contact via Microsoft Teams. Eén school liet de keuze aan individuele docenten. Eén school startte met Skype, maar in verband met online geklier door leerlingen en twijfels over de waarborg van privacy en veiligheid werd het gebruik daarvan (evenals van Zoom) in een later stadium door schoolleidingen ontraden. Verder werden diverse digitale leeromgevingen en tools gebruikt, de meeste daarvan waren al bekend bij leraren en leerlingen. LessonUp wordt opvallend positief genoemd, ook in verband met de mogelijkheid tot digitaal toetsen. Het is interessant om te onderzoeken hoe LessonUp ook in regulier onderwijs kan worden ingezet.
Twee scholen hadden, net als enkele basisscholen, last van een instabiele internetconnectie, waardoor afstandsonderwijs niet goed kon worden opgezet.
Op één school was men niet tevreden over de ondersteuning van het ICT Service Centre bij de inrichting van Microsoft Teams.
Op één school merkte men dat de digitale vaardigheid van leraren groeide, mede doordat men elkaar hielp. Op andere scholen was de benodigde ICT-vaardigheid er al. Dit is een verschil met de basisscholen, waar vaak werd geconstateerd dat leerkrachten tijdens het afstandsonderwijs moesten bijleren op het vlak van digitaal onderwijs. Wel werd op drie middelbare scholen benoemd dat leraren handig(er) zijn geworden in het maken van instructiefilmpjes.

Samenvattend: schoolsoort-afhankelijke behoeftes en succesfactoren

Afsluitend is het belangrijk om op te merken dat de evaluaties van afstandsonderwijs van de middelbare scholen sterk van elkaar verschillen. Hoe

middelbare scholen het afstandsonderwijs hebben beleefd, verschilt onderling ook duidelijk meer dan dat op de basisscholen van Alberdingk Thijm het geval was.
Dit valt enerzijds te verklaren door de verschillen in opzet tussen de scholen. Zoals beschreven was afstandsonderwijs effectiever wanneer gekozen werd voor een eenduidige en duidelijke aanpak en lukte het beter om contact te onderhouden en het gebrek aan sociale interactie te ondervangen, wanneer gekozen werd voor een opzet met voldoende frequentie, regelmaat en zichtbaarheid, bij voorkeur door live videolessen.
Anderzijds zijn de grote verschillen in beleving ook te verklaren, doordat de zeven middelbare scholen heel verschillende soorten scholen zijn, waar leerlingen verschillende behoeftes hebben. Concreet: op de vmbo-scholen drijft het onderwijs veelal op de kracht van persoonlijk contact en leren in sociale context. Op de beroepsgerichte vmbo-scholen wordt daarnaast vooral geleerd in praktijkvakken. Op de havo en het vwo bestaat het curriculum uit academische kennis, die in afstandsonderwijs goed overdraagbaar is, maar ook uit waardevolle leerdoelen op het gebied van What really matters, die in afstandsonderwijs veel moeilijker zijn vorm te geven. Voor de scholen waar wordt gewerkt met de curricula van het International Baccalaureate, dat vaardighedengericht en project-gebaseerd is en waar academische inhoud vaak wordt getoetst door criteria based assessment, was de overgang naar afstandsonderwijs minder groot. Echter bleek het voor deze scholen weer een uitdaging om de belasting voor leerlingen binnen de perken te houden.
Kortom, het is niet mogelijk om voor een eventueel toekomstige situatie van afstandsonderwijs één aanpak of scenario te adviseren. Om te zorgen dat afstandsonderwijs zo positief mogelijk beleefd wordt, is het vooral belangrijk om stil te staan bij wat past bij de schoolsoort, het curriculum, de leerlingpopulatie, de gewoontes en de sfeer op de school. Al spreekt uit de terugblikken van alle basisscholen en middelbare scholen toch vooral, dat men hoopt dat zo'n situatie niet nog eens voorkomt, want leerlingen, leraren, onderwijsondersteuners en ouders zijn eensgezind in hun opvatting: samen op school leer je beter en fijner!

TUSSEN KUNST EN QUARANTAINE
International School Hilversum

"Tussen kunst en quarantaine", oftewel het namaken van beroemde kunstwerken met voorwerpen die je huis hebt, werd op social media een grote hit. Op de ISH werd het ook een opdracht voor art in het Diploma Programme.

CHALLENGES
Alberdingk Thijm College

Hoe onderwijs je “What really matters?” De vakgroepen Drama en Gym op het ATC maakten een instagram account aan en creëerden challenges, zoals “Teken een emotie en beeld deze vervolgens uit!” of “Gooi iets achter je hoofd langs.” Leerlingen postten filmpjes en zagen zo ook elkaar online voorbijkomen.

EINDEXAMENS
Laar & Berg

De centrale eindexamens werden afgelast. Eindexamenkandidaten kregen hun diploma op basis van cijfers die ze al hadden gehaald. Om daar toch een feestelijke gelegenheid van te maken, gingen vrolijk uitgedoste leraren van Laar & Berg op verrassingsbezoek bij de geslaagden, met een ballon en een bonnenboekje dat recht gaf op een diploma-uitreiking, examengala en examenfoto.